

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ

Σαρακατσαναίοι

Πορεία στον τόπο και στο χρόνο

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΥΚΩΜΑ

Έκδοση: Αδελφότης των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου

Συντονισμός παραγωγής: Δημήτριος Π. Κάτσεων

Επιστημονική επιμέλεια: Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου

Επιμέλεια έκδοσης: Παύλος Δ. Κατρή, Δημήτριος Λ. Τάγκας

Εισαγωγικά κείμενα: Ευάγγελος Γ. Παπιγκιώτης, Θεόδωρος Γ. Γόγολος

Διαχωρισμός ενότητων: Βασίλειος Ηλ. Σαλμάς

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-Καλλιτεχνική επιμέλεια: Μαρία Σκανιά, Γιώτα Ταστάνη

Επεξεργασία φωτογραφιών: Νίκος Μαραβέλιας, Στέλιος Κανίδης

Εκτύπωση: ΦΩΤΟΛΙΟ + TYPICON A.E.

© Copyright για όλο τον κόσμο

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΖΗΝΩΝΟΣ 30, 3ος όροφος, 104 37 ΑΘΗΝΑ

Τηλ.: 210 5240777 • Fax: 210 5240109

www.sarakatsanoi-ip.gr

Απαγορεύεται η ανατύπωση φωτογραφιών του Λευκώματος
χωρίς την άδεια της Αδελφότητας.

ISBN: 978-960-98445-2-9

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ

Σαρακατσαναίοι

Πορεία στον τόπο και στο χρόνο

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΥΚΩΜΑ

ΑΘΗΝΑ 2011

Περιεχόμενα

Πρόλογος	5
Οι Σαρακατσαναίοι	7
Οι φωτογραφίες	12
Στη στράτα	16
Τα κονάκια και οι στάνες	36
Τα κοπάδια	50
Ο γάμος	68
Η οικογένεια	122
Οι άνδρες	210
Οι γυναίκες	252
Τα παιδιά	290
Το τέλος της νομαδικής διαβίωσης	306

Πρόλογος

Το παρόν Λεύκωμα αποτελεί τη συνέχεια των εκδόσεων της Αδελφότητας των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου, μέσα από τις οποίες φιλοδοξούμε να διασώσουμε και να διαδώσουμε βασικά στοιχεία της πολιτισμικής μας ταυτότητας. Προηγήθηκε το 1983 η έκδοση των Σαρακατσάνικων τραγουδιών της Ηπείρου και ακολούθησε το 2008 η έκδοση φωτογραφικού Λευκώματος – Ανθολογίου Κειμένων αφιερωμένου στη Σαρακατσάνα γυναίκα.

Η συλλογή φωτογραφιών άρχισε όταν τα μέλη της Αδελφότητας, αφήνοντας πίσω τη σαρακατσάνικη ζωή και απασχόληση, κουβαλώντας μαζί τους μνήμες και αναμνήσεις, έστησαν ο καθένας το δικό του «κονάκι», και όλοι μαζί, ως Σύλλογος, ένα κοινό «κονάκι» σε κάποιο γραφείο στο κέντρο της Αθήνας. Στους τοίχους του τα μέλη του Συλλόγου κρέμασαν κάδρα με φωτογραφίες που έφεραν μαζί τους με σκηνές της νομαδικής ζωής και με πρόσωπα, άλλα εν ζωή και άλλα όχι, τα οποία πρωταγωνίστησαν στο σαρακατσάνικο βίο. Με τον καιρό, η συλλογή φωτογραφιών εμπλουτίστηκε, και κάποιες από αυτές χρησιμοποιήθηκαν στις προηγούμενες εκδόσεις της Αδελφότητας ως τεκμήρια που επιβεβαίωναν το λόγο. Στο κάλεσμα που απευθύνουμε μέσω της εφημερίδας μας, «τα Σαρακατσάνικα Χαιρετήματα», οι Σαρακατσαναίοι της Ηπείρου κι όχι μόνο, άνοιξαν τα συρτάρια, τα μπαούλα και τους «αδραχτολόγους» που τους άφησαν οι μανάδες τους, ξανακοίταξαν τις παλιές φωτογραφίες-κειμήλια που είχαν μέσα τους, τις ξεχώρισαν και έστειλαν και σε μας όσες έκριναν ότι μπορούν να συμβάλουν στη διάσωση της παράδοσής μας.

Με βάση τις φωτογραφίες της συλλογής μας οργανώσαμε εκθέσεις κατ' αρχήν στην Αθήνα και στη συνέχεια στα κατά τόπους ανταμώματα Σαρακατσαναίων. Τις εκθέσεις αυτές επισκέφτηκαν πολλοί, Σαρακατσαναίοι και φίλοι τους' γονείς που έδειχναν στα παιδιά τους στιγμές από τη ζωή των πατεράδων τους' παππούδες και γιαγιάδες με τα εγγόνια τους που αναρωτιόνταν αν ακόμα έχουν αυτές τις όμορφες φορεσιές των φωτογραφιών' νέοι και νέες που μάθαιναν μέσα από τις φωτογραφίες για έναν κόσμο που δεν υπάρχει πια. Οι λεζάντες των φωτογραφιών, λιτές με λίγα ονόματα και γεγονότα, σε γύριζαν στα κοπάδια και στα τσελιγκάτα, στα νιάτα, στα παλιά τα χρόνια, στο γάμο της στάνης και στα πανηγύρια στα κονάκια.

*«Παλιά μου χρόνια και καιροί, παλιά και περασμένα,
δεν θα ξαναγυρίσετε, να 'ρθει ο καιρός μου πίσω».*

Η συλλογή μας, με το πέρασμα των χρόνων κι ύστερα από επίπονη προσπάθεια των μελών του Δ.Σ. του Συλλόγου μεγάλωνε, έφτασε σχεδόν τις χίλιες φωτογραφίες κι έτσι γεννήθηκε η ιδέα να εκδοθεί ένα Λεύκωμα που θα «ζωντανέψει» την πορεία των Σαρακατσαναίων, ιδιαίτερα της Ηπείρου, στον τόπο και στο χρόνο, και θα διασώσει από τη λήθη του χρόνου κάποια ασπρόμαυρα ντοκουμέντα πριν ξεθωριάσουν και χαθούν. Έτσι λοιπόν τις ξεχωρίσαμε κατά οικογένειες, τις ομαδοποιήσαμε κατά φάση και δραστηριότητα της καθημερινότητας και της παραδοσιακής ζωής, τις κατηγοριοποιήσαμε χρονολογικά και αρχίσαμε να συγκεντρώνουμε στοιχεία για τα πρόσωπα και τα γεγονότα που απαθανάτιζαν οι ασπρόμαυρες φωτογραφίες. Και κάπως έτσι πορευτήκαμε μέχρι την έκδοση του Λευκώματος. Με προβληματισμό, πολλές σκέψεις και διαφορετικές απόψεις, αλλά με ένα στόχο, να πετύχουμε το καλύτερο, για να παραμείνει ζωντανή η ζωή των Σαρακατσαναίων, να μπορούν όσοι ανοίξουν το Λεύκωμα να ταξιδέψουν μαζί τους νοερά στα βουνά, στα χειμαδιά, στη στρούγκα, στα μαντριά.

Το Λεύκωμα είναι και για όσους έζησαν, έστω και στο τελευταίο στάδιο, τη νομαδική διαβίωση, λεύκωμα μνήμης, οφειλόμενο μνημόσυνο στους πατεράδες και τις μανάδες, που μας έβγαλαν από τα λόγγα, μας έστειλαν να μορφωθούμε, να αλλάξουμε τρόπο ζωής, να ενταχθούμε ισότιμοι στην υπόλοιπη ελληνική κοινωνία. Για τις επόμενες γενιές, όσοι έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή, είναι γνήσια αποτύπωση της ρίζας τους, αυθεντική καταγραφή του παρελθόντος για το στέρεο χτίσιμο του μέλλοντος. Παράλληλα, είναι μια σημαντική πηγή αξι-

όπιστης γνώσης και ουσιαστικής πληροφόρησης για τους ερευνητές και όσους ενδιαφέρονται να μελετήσουν τη ζωή και την παράδοση των Σαρακατσαναίων.

Το φωτογραφικό υλικό του Λευκώματος καλύπτει τη χρονική περίοδο από το 1880 μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1950, της δεκαετίας που άρχισε το τέλος της νομαδικής διαβίωσης των Σαρακατσαναίων. Επιλεκτικά και συμβολικά, παρατίθενται ακόμη ορισμένες φωτογραφίες από τις δεκαετίες που ακολουθούν, που δείχνουν τα πρώτα βήματά τους στην αστική διαβίωση. Το μεγαλύτερο ποσοστό των φωτογραφιών προέρχεται από την Ήπειρο. Υπάρχουν ελάχιστες κι από άλλα μέρη της Ελλάδας, που επιβεβαιώνουν την ενότητα των Σαρακατσαναίων, όπου κι αν αυτοί διασκορπίστηκαν.

Επειδή οι τομείς της ζωής των Σαρακατσαναίων ήταν πολλοί, για την ευκολότερη κατανόησή τους, καταλείψαμε το φωτογραφικό υλικό σε εννέα ενότητες προτάσσοντας σε κάθε μία ένα κείμενο από καταξιωμένους συγγραφείς που αναφέρονται στους Σαρακατσαναίους. Τέλος, επιλέξαμε εκείνες από τις φωτογραφίες που θα εξυπηρετούσαν καλύτερα το στόχο μας, την ολοκληρωμένη και πολύπλευρη παρουσίαση της παράδοσής μας. Οι ενότητες αυτές είναι η πορεία τους, ανάλογα με τις ανάγκες του κοπαδιού, από τα χειμαδιά προς τα βουνά και αντίστροφα. Παρουσιάζουμε το στήσιμο των κονακιών και τη ζωή με τα κοπάδια με τα οποία ήταν στενά δεμένοι τους ανθρώπους, αρχικά στο γάμο τους και στην οικογένεια, τη συζυγική και την ευρύτερη ακολουθούν όσο αποτελούν την οικογένεια, ιεραρχικά κατά την «τάξη» των Σαρακατσαναίων: οι άνδρες, οι γυναίκες και τα παιδιά. Το Λεύκωμα ολοκληρώνεται με το τέλος της νομαδικής διαβίωσης και το πέρασμα των Σαρακατσαναίων στους αστικούς τρόπους ζωής.

Καταβάλαμε κάθε δυνατή προσπάθεια ως Αδελφότητα για μια άρτια παρουσίαση.

Στην προσπάθεια αυτή, σημαντική ήταν η αρωγή της κυρίας Μαρίνας Βρέλλη-Ζάχου, αναπληρώτριας καθηγήτριας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, που αποδέχτηκε με χαρά και ιδιαίτερο ζήλο να μας βοηθήσει με τις συμβουλές και τις γνώσεις της. Η συμβολή της, από επιστημονικής πλευράς, ήταν ιδιαίτερα μεγάλη και την ευχαριστούμε θερμά.

Ευχαριστούμε επίσης τους φιλόλογους κ.κ. Βαγγέλη Παπιγκιώτη και Θεόδωρο Γόγολο που έγραψαν τα εισαγωγικά κείμενα του Λευκώματος για τους Σαρακατσαναίους και την πολιτισμική αξία των φωτογραφιών αντίστοιχα.

Θερμές ευχαριστίες εξάλλου οφείλουμε, σε όλους όσοι με οποιονδήποτε τρόπο συνέβαλαν στην έκδοση του Λευκώματος: τα Μέλη των προηγούμενων Συμβουλίων της Αδελφότητας, που άρχισαν τη συλλογή των φωτογραφιών όλους τους Σαρακατσαναίους, που με προθυμία μας έστειλαν φωτογραφίες από τα οικογενειακά τους αρχεία όλους όσοι μας βοήθησαν να αναγνωρίσουμε τα γεγονότα και τα εικονιζόμενα πρόσωπα και να συντάξουμε τις λεζάντες που αποτελούν την ταυτότητα της κάθε φωτογραφίας, και παρουσιάζουν σημαντικά γενεαλογικά στοιχεία των οικογενειών. (Όσον αφορά τις λεζάντες των πιο παλιών φωτογραφιών, μολονότι διασταυρώσαμε με κόπο τα στοιχεία τους, εκτιμούμε ότι σε ορισμένες, πιστεύουμε ελάχιστες, ίσως να υπάρχουν κάποια κενά ή, ως ένα βαθμό και λάθη).

Ευχαριστούμε, τέλος και όσους συνέβαλαν οικονομικά στην έκδοση του Λευκώματος.

Με αυτές τις σκέψεις και με πλήρη συναίσθηση της βαριάς ευθύνης απέναντι στην ιστορία και την παράδοση των Σαρακατσαναίων, παραδίνουμε το Λεύκωμα αυτό για να γίνει κτήμα όσων τους αγαπούν.

Δημήτριος Π. Κάτσενος

Πρόεδρος της Αδελφότητας των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου

Αθήνα, Ιούλιος 2011